

KÜLTÜREL MİRAS KAYNAĞI OLARAK KÖPRÜBAŞI İLÇESİNDE (TRABZON) GELENEKSEL TAHTA KAŞIK ÜRETİMİ*

(Traditional Wooden Spoon Production in Köprübaşı District
(Trabzon) as a Source of Cultural Heritage)

Arş. Gör. Dr. Ahmet ÇAVUŞ

*Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi
Anabilim Dalı*

ahmetcavus@atauni.edu.tr, acavus61@hotmail.com

ÖZET

Köprübaşında tahta kaşık yapımı uzun yıllardır devam eden geleneksel bir imalattır. Kaşık, tamamen el işçiliği ile şimşir, gürgen ve kızılağaçtan yapılmaktadır. Şimşir Rize, Artvin ve Bolu'dan, gürgen ve kızılağaç Köprübaşı çevresinden temin edilmektedir. Evin içinde ya da alt katında yer alan bir oda imalathane (atölye) olarak kullanılmakta; genellikle üretim tek kişi tarafından yapılmaktadır. Fidanlı, Akpınar, Karşı, Gündoğan mahallelerinde ve Çiftköprü köyünde bu üretim faaliyeti devam etmektedir. Usta işgücüne bağlı ve geleneksel olarak yapılan bu sanatta; 2011 itibariyle en genci 25, en yaşlısı 80 yaşında olmak üzere yaklaşık 40 usta çalışmaktadır. Yemek, çay, şeker ve yağ kaşıkları gibi türler ve kepçe imal edilmektedir.

Osmanlının son dönemlerinden beri devam eden bu ekonomik faaliyet gittikçe önem kaybetmektedir. Kültürel miras kaynağı olarak bu sanatın devam ettirilmesi; Halk Eğitim Merkezinin açacağı kurslar, kooperatifleşme, tanıtım ve pazarlama faaliyetleriyle sağlanabilir. Bu sayede; yörenin turizmine ve ekonomisine (istihdamına) katkı yapılabilir.

Araştırmada, daha çok babadan oğula geçen bu el sanatının gelişimi, bugünkü durumu, sorunları ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Yerinde gözlem, kaşık ustalarıyla mülakat yapılması, Köprübaşı Belediyesi ve konuyla ilgili kuruluşlardan bilgi toplanması, Trabzon Vilayeti Salnameleri ve kaynakların taranmasıyla araştırma oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *kültürel miras, el sanatı, kaşık, şimşir ağacı.*

* Bu makalenin özeti, Türkiye Coğrafyacılar Derneği 2013 Yıllık Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

**KÜLTÜREL MİRAS KAYNAĞI OLARAK KÖPRÜBAŞI İLÇESİNDE (TRABZON) GELENEKSEL
TAHTA KAŞIK ÜRETİMİ**

ABSTRACT

Making wooden spoons in Köprübaşı is a traditional production process that has been continuing for long years. Spoons are completely handmade, and boxwood, hornbeam and alder are used. Boxwood is obtained from Rize, Artvin and Bolu; hornbeam and alder are obtained from Köprübaşı and the districts around. A room in a house or a room downstairs is used as workshop; production is generally made by one person. This productive activity has been carried out in Fidanlı, Akpınar, Karşı and Gündoğan neighborhoods and Çifteköprü village. This craft depends on the craftsman labor force; it is determined in 2011 that, approximately 40 craftsmen is working in the field; the youngest one is 25 years old while the oldest one is 80 years old. Food, tea, sugar and oil spoons and scoops are being produced.

This economic activity, which has been continuing since the last periods of the Ottoman Empire, has been losing importance. Continuing this craft as a source of cultural heritage can be ensured by the courses opened by Public Education Center, by becoming cooperative, making promotion and marketing activities. Thus, it can be possible to make contributions to the region's tourism and economy (employment).

Development of this handicraft, its situation today and solution suggestions are discussed in this research. Field observation, interviewing with spoon craftsmen, obtaining information from Köprübaşı Municipality and related institutions, reviewing Trabzon province yearbooks and resources are carried out and the research is formed accordingly.

Key Words: *cultural heritage, handicraft, spoon, boxwood*

1.GİRİŞ

Hatırlanacağı üzere kültür, bir topluma ve halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserleri ile maddi ve manevi değerler bütünüdür (TDK, 1998, s.1436). İnsanın doğa karşısında doğayla birlikte yaşamını sürdürmesi için ürettiği her şeydir. Kültür bir çeşit çevreye uyumdur (Doğaner, 2003, s.1).

Miras, bir neslin kendinden sonra gelenlere bıraktıklarıdır (TDK, 1998, s.1568). Bu kavram, tarihsel sanatsal, etnolojik, sosyolojik, antropolojik ve dil açısından korunması gereken mekan, varlık ve olayları kapsar. Miras kavramı koruma gereksiniminden ortaya çıkmıştır (Doğaner, 2003, s.1).

Kültürel miras, bir toplumun üyelerine ortak geçmişlerini anlatan, aralarında dayanışma ve birlik duygularını güçlendiren unsurlardır. Bu unsurlar insanların tarih boyunca biriktirdikleri deneyimlerin ve geleneklerin devamlılığını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlar (<http://www.cekulvakfi.org.tr>). Başlıca kültürel miras kaynakları olarak sosyal faaliyetler, mutfak, giyim, gelenek, din, kutsal eşyalar, sanat eserleri, müzik, dans, folklor, arkeolojik ve tarihi yapı ve alanlar gösterilebilir (Doğaner, 2003, s.1).

Kültürel miras kaynakları arasında geleneksel el sanatları da bulunmaktadır. Ülkemiz el sanatları açısından zengin olup, halı ve kilim dokumacılığı, bakırcılık, gümüşçülük, çinicilik, seramik ve çömlek yapıcılığı, sepetçilik, ağaç işçiliği, bıçak yapımı bunların bazılarıdır (Doğanay ve Çavuş, 2013, s.53). Tahta kaşık yapımı da bunlardandır. Ülkemizin farklı yerlerinde bulunan bu el sanatı giderek önemini kaybetmektedir. Trabzon Köprübaşı, Bolu Taraklı, Antalya Akseki, Kastamonu Şenpazar ilçesi bu el sanatının hala devam ettiği yerlerdendir.

Araştırma konusunu oluşturan Köprübaşı'nda tahta kaşık üretimi geçmişten getirilen bir kültürel değerdir. Ancak bu faaliyetin kaybolmaya yüz tutmuş olması çalışma konusu olarak seçilmesinde belirleyici olmuştur.

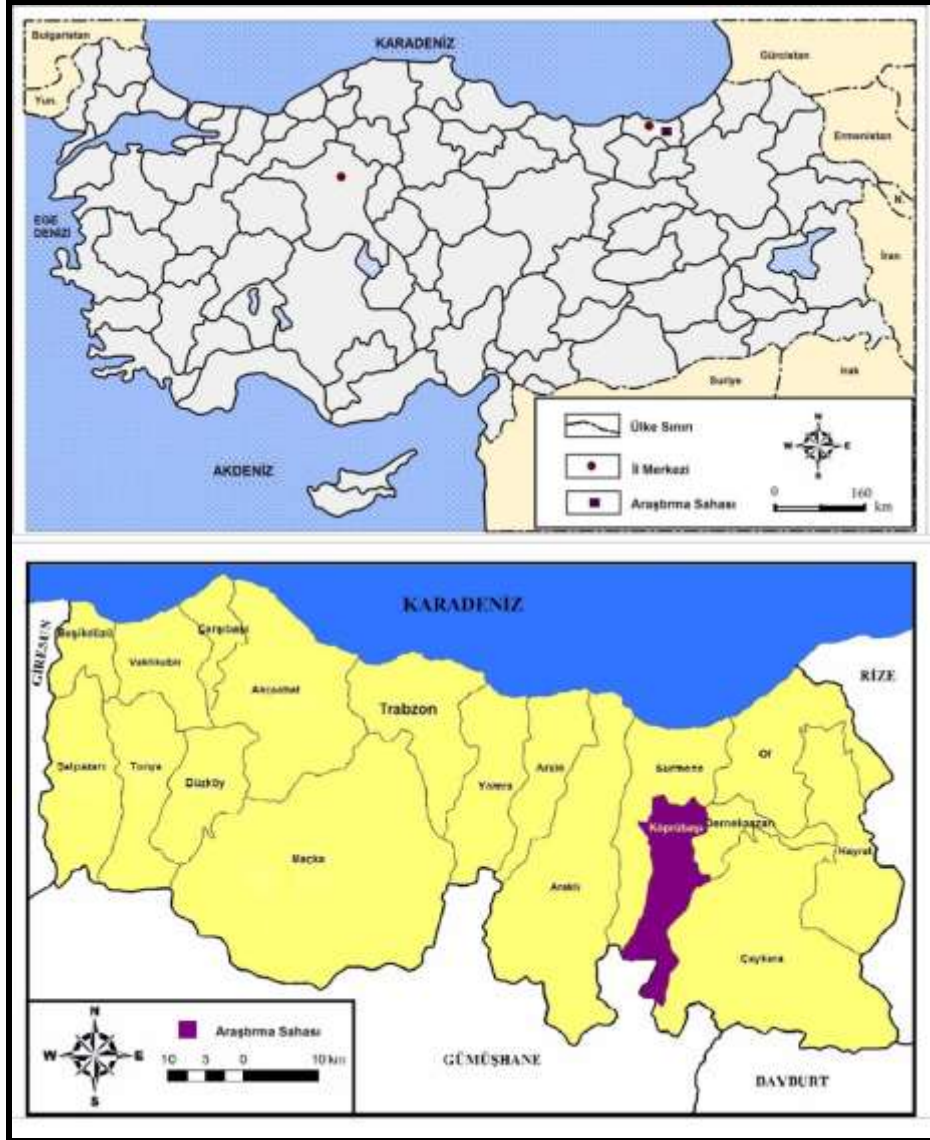
Bu çalışmada, daha çok babadan oğula geçen bu el sanatının gelişimi, bugünkü durumu, sorunları ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Yerinde gözlem ve kaşık ustalarıyla mülakat yapılması, Köprübaşı Belediyesi ve konuyla ilgili kuruluşlardan bilgi toplanması, Trabzon Vilayeti Salmeleri ve ilgili kaynakların taranması neticesinde araştırma oluşturulmuştur.

2.ARAŞTIRMA SAHASININ KONUM ÖZELLİKLERİ

Trabzon'un bir ilçesi olan Köprübaşı'nın kuzeyinde ve batısında Sürmene, doğusunda Dernekpazarı ve Çaykara ilçeleri, güneyinde Gümüşhane yer alır (Harita 1.). Trabzon şehir merkezine 49 km, kıyıya 13 km uzaklıkta yer alan ilçeye, Trabzon'dan Sürmene'ye kadar sahil yolundan, oradan da Gürçay Deresi Vadisi takip edilerek ulaşılabilir. Köprübaşı, Sürmene'ye bağlı bir beldeyken 1990'da yakın çevredeki köylerle birlikte ilçe idari statüsü kazanmıştır. İlçe merkezi Gürçay Deresinin iki kolunun birleştiği bir vadide, engebeli bir topografyada

KÜLTÜREL MİRAS KAYNAĞI OLARAK KÖPRÜBAŞI İLÇESİNDE (TRABZON) GELENEKSEL TAHTA KAŞIK ÜRETİMİ

kurulmuştur (Fotoğraf 1). İlçe merkezinin nüfusu 2012 TÜİK verilerine göre 1.884'iken; ilçeye bağlı 4 köy ve bir belde ile toplam nüfusu 4.925'dir (TÜİK, ADNKS 2012 Sonuçları).

Harita 1. Araştırma sahasının konumu

Fotoğraf 1. Köprübaşı ilçe merkezi

Kaynak: (<http://www.sehirlersavasi.com/ilce-resimleri/index.asp?resimid=12530&ilce=851&il=61>).

3.TAHTA KAŞIK ÜRETİMİNİN BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

Köprübaşında tahta kaşık yapımı yaklaşık 150 yılı aşkın zamandır (1870 Trabzon Vilayeti Salnamesi,1993, s. 225) devam eden bir faaliyet olup; genellikle babadan oğula geçmiş geleneksel bir sanat olması dikkati çekmektedir. Bu el sanatı faaliyeti Fidanlı, Gündoğan, Akpınar ve Karşı Mahalleleri ile Çifteköprü Köyünde devam etmektedir. Bu işle uğraşan usta sayısı yaklaşık 40 olup, bunların 20'si Fidanlı, 10'u Gündoğan, 5'i Karşı mahallelerinde ve 5'i de Çifteköprü Köyünde üretim yapmaktadır. Şimşir, gürgen ve kızılağaçtan kaşık imal edilmektedir. Bunlardan en çok tercih edileni şimşirden yapılandır. Şimşirden kaşık yapma geleneği Köprübaşında Osmanlıdan günümüze devam etmektedir(1904 Trabzon Vilayeti Salnamesi, 2009, s. 213).

*KÜLTÜREL MİRAS KAYNAĞI OLARAK KÖPRÜBAŞI İLÇESİNDE (TRABZON) GELENEKSEL
TAHTA KAŞIK ÜRETİMİ*

Şimşir zor bulunmakta, Rize, Bolu ve Artvin'den getirilmekte; gürgen ve kızılağaç ise Köprübaşı çevresinden temin edilmektedir.

Genellikle tek kişinin çalıştığı bu ekonomik faaliyette üretim evin içinde ya da alt katındaki bir odada yapılmaktadır (Fotoğraf 2.).

Fotoğraf 2. Köprübaşında tahta kaşık imalatı evin bir odasında ya da alt katında yapılmaktadır.

Şimşir malzemesi suyun içinde üç gün tutulmaktadır. Bunda amaç ahşabın yumuşaması ve işlenmesinin kolaylaşmasıdır. Gürgen ya da

Fotoğraf 3. Kaşık imalatının aşamalarından: a) Keserle taslak halindeki kaşığın ağız kısmının oyulması, b) Özel ahşap bıçakla sapının düzeltilmesi, c) Eđdi denilen bıçakla kaşığın içinin pürüzsüz hale getirilmesi

*KÜLTÜREL MİRAS KAYNAĞI OLARAK KÖPRÜBAŞI İLÇESİNDE (TRABZON) GELENEKSEL
TAHTA KAŞIK ÜRETİMİ*

kızılağaç için böyle bir uygulama gerek yoktur. Ustanın boyuna göre ayarlanmış bir kütüğün üzerinde taslak denilen ahşap malzeme, keserlerle yontularak kaşığın kaba şekli verilir. Ahşap bıçaklarıyla oyulur, şekil verilir ve törpü ile pürüzsüz hale getirilir (Fotoğraf 3.). En son elde zımpara vurularak kaşık yapımı bitirilir. Kaşık, zeytinyağında kaynatılarak, parlak ve canlı bir görünüm kazandırılır.

Şeker kaşığı, yemek kaşığı, kepçe ve benzeri türler yapılabilmektedir. Ustanın çabukluğuna ve maharetine göre değişmekle birlikte, şimşirden günde 10 adet, gürgenden ise 40-50 adet kaşık yapılabilmektedir. Şimşirden daha az kaşık yapılması bu türün daha sert ve işlenmesinin zahmetli olmasıyla ilgilidir. Ayrıca bu yöreye özgü, *kırmalı kaşık* adıyla bilinen bir tür bulunmaktadır (Fotoğraf 4). Orta kısmından ikiye katlanabilen bu kaşık, son derece ergonomik ve kullanışlıdır. Demir kaşığın yaygın olmadığı dönemlerde, düğünlerde ve benzeri etkinliklerdeki yemeklerde, herkese ayrı kaşık verme imkanı olmadığından, kişinin kendi kaşığını getirmesi ihtiyacından kırmalı kaşık türü ortaya çıkmıştır (Üçüncü, K., 2012 s. 38). Bunların bir tarafı kaşık diğer tarafı çatal şeklinde yapılanları da bulunmaktadır.

Fotoğraf 4.Yapılan bazı tahta kaşık türleri

Üretilen kaşıklar Köprübaşı ilçe merkezindeki bir tüccar tarafından alınmakta ve daha çok yerel pazarlarda satılmaktadır. Kaşıklar genellikle deste olarak satılmakta ve bir destede 8 kaşık bulunmaktadır. Üreticiler bir deste kaşığı 10 TL'ye satmaktadırlar. Şimşirden yapılan kaşıklar diğer ahşap kaşıklara göre 3-4 kat daha pahalı satılmaktadır. Bunun nedeni şimşir kaşığın hem sert ve dayanıklı olması hem çatlamaması hem de yapımının zor ve uzun işçilik gerektirmesidir.

4.SONUÇ

Köprübaşında uzun yıllardır usta işçüüne bağlı olarak devam eden tahta kaşık üretiminin en önemli özelliği teknolojik aletler kullanılmadan tamamen el işçiliğiyle yapılmasıdır.

İldeki kültürel miras kaynaklarından biri olan ve giderek kaybolan bu değerın gelecek nesiller aktarılması önem arz etmektedir. Bunun için yapılacak bazı çalışmalarla bu el sanatı korunup, gelecek nesillere aktarılabilir.

- Köprübaşında tahta kaşık üretimi Trabzon ve çevresinde bile yeterince bilinmemektedir. Bu faaliyetin devam edebilmesinin koşullarından biri de tanıtımdır. Tanıtımın yapılabilmesi için Trabzon Turizm İl Müdürlüğünün Trabzon'u tanıtan broşürlerinde ve internet sitesinde turistik bir değer olarak bu faaliyet yer alabilir. Yine Doğu Karadeniz Bölümü ve Karadeniz Bölgesi tanıtım broşürlerinde de bu faaliyete kültür turizmi içinde yer verilebilir. Ayrıca ilde ve ülke çapında düzenlenen fuar ve etkinliklerde stant açılması yoluyla tanıtım yapılabilir.

- Köprübaşında uzun yıllardır el işçiliğiyle yapılan bu üretim faaliyetine ilgi istenilen düzeyde değildir. Köprübaşı Kaymakamlığının öncülüğünde 2012'de, Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansına verilen, *Ahşap El Sanatları Alanında Tarihsel Mirasın Yenilikçi Yöntemlerle Sürdürülmesi* isimli proje kabul edilmiştir. Bu projeye ilçede ahşap el sanatları üzerine mevcut olan potansiyelin değerlendirilmesi ve gelecek nesiller aktarılması amaçlanmıştır. Bunun için ilçedeki Halk Eğitimi Merkezinin alt katında 150 m² alanın atölye haline getirilmesi, gerekli ekipmanın alınması ve 20 erkek, 20 bayan olmak üzere toplam 40 kursiyerin 7 ay boyunca *ahşap oyuncak imaline yönelik* eğitilmesi ve sertifika verilmesi işlemi uygulanmaktadır. Bu proje çok olumlu olmakla birlikte, sadece ahşap oyuncak imaliyle sınırlı

**KÜLTÜREL MİRAS KAYNAĞI OLARAK KÖPRÜBAŞI İLÇESİNDE (TRABZON) GELENEKSEL
TAHTA KAŞIK ÜRETİMİ**

kalması bir eksiklik. Bu yörenin en önemli kültürel mirası olan tahta kaşık yapımının projeye dahil edilmesi ya da yeni bir proje yapılarak bu el sanatının öğretilmesi önem arz etmektedir.

- Tahta kaşık üretimiyle ilgili en önemli sorunlardan biri de ürünlerin pazarlanamamasıdır. Yaklaşık 40 usta bu sanatla uğraşmasına rağmen ürünleri pazarlayabilecek bir dernek ya da kooperatif bulunmamaktadır. Bunun oluşturulmasıyla hem bazı sorunların çözümü kolaylaşabilir hem de üretilen kaşıklar kooperatif vasıtasıyla pazarlanabilir.

- Son dönemde en çok ilgi gören turizm çeşitlerinden biri de kültürel turizmdir (Emekli, 2003, s. 43). Köprübaşında tahta kaşık imali kültürel turizm açısından Trabzon'un başlıca değerlerinden biri olabilir. Bunun için, belli imalat yerlerini turistlerin ziyaret etmesi sağlanarak, onlarla birlikte tahta kaşık yapılabilir. Bir tahta kaşığın ortalama 20 dakikada yapılabilmesi, turist açısından sıkıcı olmadan merakla izlenebilecek bir sanat olarak önemlidir. Bu yolla hem turistlerin ilçeye gelmesi hem de başta tahta kaşık olmak üzere ahşap el sanatları ürünlerinin turistlere pazarlanması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Aliağaoğlu, A., (2004). *Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den Örnekler*. Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırmaları Merkezi, Coğrafi Bilimler Dergisi Cilt 2, Sayı 2, Ankara.
- Doğanay, H. ve Çavuş A., (2013). *Geleneksel El Sanatlarına Bir Örnek: Sürmene Bıcağı Üretimi*, Doğu Coğrafya Dergisi Sayı 29, Erzurum.
- Doğanay, S., (2004). *Yeniay ve Çamburnu'nda Geleneksel Tekne İmalatı*. Doğu Coğrafya Dergisi Sayı 12, Çizgi Kitapevi, Konya.
- Doğaner, S., (2003). *Miras Turizminin Coğrafi Kaynakları ve Korunması*. Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, İzmir.
- Emekli, G., (2003). *Kültürel Mirasın Kültürel Turizm Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi*. Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, İzmir.

- Geleneksel El Sanatları, Erişim Tarihi 13 Haziran 2013, <http://www.hakkinda-bilgi-nedir.com/geleneksel-el-sanatları-nedir+geleneksel-el-sanatları-hakkında-bilgi>.
- Koca, H. ve Çetin, B., (2005). *Yatağan Kasabasında Ev Tipi İmalat Sanayinin Coğrafi Esasları*. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 14, Çizgi Kitapevi Konya.
- Köprübaşı İlçe Merkezi Fotoğrafı, Erişim Tarihi: 09/12/2013, <http://www.sehirlersavasi.com/ilce-resimleri/index.asp?resimid=12530&ilce=851&il=61>
- Kültürel Miras, Erişim Tarihi 14 Haziran 2013, <http://www.cekulvakfi.org.tr/proje/cekulun-kulturel-miras-anlayisi>.
- Özdemir, Ü., (2006). *Kurucaşile İlçesinde Geleneksel Ahşap Tekne Yapımı*. Doğu Coğrafya Dergisi Sayı 16, Çizgi Kitapevi, Konya.
- Tanır, İ., (2010). *Büyükannelerimizin Lezzet Sırrı: Tahta Kaşıklar*, Anadolujet Magazin Kasım 2010, İstanbul.
- Trabzon Vilayeti Salnamesi 1870. (Hazırlayan Kudret Emiroğlu), 1993 Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara.
- Trabzon Vilayeti Salnamesi 1904. (Hazırlayan: Kudret Emiroğlu), 2009, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, Ankara.
- TÜİK ADNKS 2012 Sonuçları, Erişim Tarihi:10 Mayıs 2013, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>.
- Türk Dil Kurumu, (1998). *Türkçe Sözlük 2 (K-Z)*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara.
- Üçüncü, K., (2012). *Trabzon / Köprübaşı Yöresi Kaşıkçılık Meslek Geleneginin Etnoğrafik Belgelenmesi ve Tahlili*. Karadeniz Dergisi Sayı: 13, Ardahan.